

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.8.2.38>

CECHY ZWOLNIENIA OD ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ W ZWIĄZKU Z POJEDNANIEM WINNY OFIARY

Ludmiła Krasnopolska

Sędzia okręgu Nowoarkangielskiego

Sąd Obwodu Kirovohradzkiego (Nowoarkangielsk, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-5709-3223

e-mail: Liudmylakrasnopolska@ukr.net

Adnotacja. W artykule rozważa się problematykę postrzegania zwolnienia od odpowiedzialności karnej w związku z pojednaniem sprawcy z pokrzywdzonym jako procedury czysto procesowej organów ścigania, jako alternatywy dla postępowania karnego i formy zakończenia postępowania karnego itp. Przewiduje się, że ze względu na skomplikowane uregulowanie procedury zwolnienia od odpowiedzialności karnej normami prawa karnego i karnego procesowego, tę instytucję prawną uznaje się za interdyscyplinarną. Zwrócono uwagę na zwolnienie od odpowiedzialności karnej w związku z pojednaniem sprawcy z ofiarą jako jeden ze środków w systemie wpływu prawa karnego. Ponieważ ustawa wyraźnie określa okoliczności (podstawy i przesłanki) zwolnienia od odpowiedzialności karnej w związku z pogodzeniem się sprawcy z pokrzywdzonym, stwierdza się, że sąd musi postanowić o umorzeniu postępowania karnego poprzez zwolnienie oskarżonego od odpowiedzialności karnej.

Słowa kluczowe: zwolnienie od odpowiedzialności karnej, ugoda, odpowiedzialność karna, pojednanie sprawcy z pokrzywdzonym, zwolnienie od kary.

PECULIARITIES OF EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY IN CONNECTION WITH RECONCILIATION GUILTY WITH THE VICTIM

Liudmyla Krasnopolska

Judge of the Novoarkhangelsk district

Court of Kirovohrad Region (Novoarkhangelsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-5709-3223

e-mail: Liudmylakrasnopolska@ukr.net

Abstract. The article considers the issue of perception of release from criminal liability in connection with the reconciliation of the perpetrator with the victim as a purely procedural procedure of law enforcement agencies, as an alternative to criminal prosecution and the form of termination of criminal proceedings, etc. Attention is paid to the release from criminal liability in connection with the reconciliation of the perpetrator with the victim as one of the measures in the system of criminal law influence. It is emphasized that the release from criminal liability is carried out by closing the criminal proceedings by the court. The legislation stipulates that in establishing the grounds for exemption from criminal liability provided by the Criminal Code of Ukraine, the court must decide to close the criminal proceedings and release the accused from criminal liability. Therefore, it is quite conditioned that exemption from criminal liability is an interdisciplinary institution, as understanding of its socio-legal essence and content is possible only on the basis of a comprehensive interpretation of the system of legal norms contained in criminal and criminal procedure legislation.

Key words: release from criminal liability, conciliation agreement, criminal liability, reconciliation of the perpetrator with the victim, release from punishment.

ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Людмила Краснопольська

Суддя Новоархангельського районного

суду Кіровоградської області (Новоархангельськ, Україна)

ORCID 0000-0002-5709-3223

e-mail: Liudmylakrasnopolska@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто питання щодо сприйняття звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим як суто процесуального порядку дій органів які виконують правоохоронну функцію, як альтернативу кримінальному переслідуванню та форму припинення кримінального провадження тощо. Обумовлено, що завдяки комплексному врегулюванню нормами кримінального та кримінального процесуального законодавства порядку звільнення від кримінальної відповідальності, цей правовий інститут вва-

жається міжгалузевим. Приділено увагу звільненню від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим як одному із заходів у системі кримінально-правового впливу. Оскільки законодавством чітко окреслено, обставини (підстави та умови) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, зазначено, що суд має своєю ухвалою закрити кримінальне провадження звільнивши обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, угода про примирення, кримінальна відповідальність, примирення винного з потерпілим, звільнення від покарання.

Познакою інституту звільнення від кримінальної відповідальності є те, що значний вплив на визначення його сутності становлять саме кримінальні процесуальні норми, які визначають процеси реалізації всіх його видів. Саме це і спонукає замислитися щодо доцільності сприйняття звільнення від кримінальної відповідальності в площині процесуального порядку припинення кримінального провадження та альтернативи кримінальному переслідуванню.

В ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікованій Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 року (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, 1950), визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Зазначений міжнародно-правовий стандарт впроваджений в Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України), дотримання якого обумовлюється його завданнями і загальними засадами здійснення кримінального провадження.

Згідно зі ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (Конституція України, 1996), завдання кримінального судочинства покликані на захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Це прямо регламентовано статтею 2 КПК України (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Прийнято вважати, що кримінальний процес може відновлювати порушене право переважно через реалізацію кримінальної відповідальності і покарання. Визначаючи завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК України), ми спостерігаємо, що одним із постулатів вказується забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. Наведене формулювання, на нашу думку, є занадто радикальним, оскільки реалізація кримінальної відповідальності щодо винуватої особи є основною формою реагування держави на кримінальне правопорушення, але не єдиним заходом у системі заходів кримінально-правового впливу. У зв'язку з цим, сам термін «відновлення права» звучить у рамках правосуддя у кримінальних справах досить двозначно. Право відновлюється, а відчуття неповноцінності і непоправності втрат у потерпілого залишається не усунутим.

Доктринальні дослідження в яких приділялась увага теоретичним та прикладним проблемам щодо застосування звільнення від кримінальної відповідальності знайшли своє відображення у значному обсязі наукової літератури.

Ці наукові джерела свідчать, про те, що проблемним питанням щодо звільнення від кримінальної відповідальності притаманний виключно міжгалузевий характер, оскільки, лише комплексне дослідження матеріальних та процесуальних положень дозволяє більш детально та всебічно розкрити поняття, сутність, структуру та ознаки цього правового інституту.

Тому виправданим є те, що при вирішенні питань щодо удосконалення та врегулювання інституту звільнення від кримінальної відповідальності доцільно враховувати як кримінально-правові так і кримінальні процесуальні аспекти.

Законодавством чітко окреслено, що при наявності обставин (підстав та умов) звільнення від кримінальної відповідальності, суд має своєю ухвалою закрити кримінальне провадження звільнивши обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Розподілення цих положень відбувається наступним чином норми матеріального кримінального права розглядаються в частині підстав звільнення від кримінальної відповідальності, і кримінального процесуального права, в тій частині, що регулюють порядок звільнення від кримінальної відповідальності.

Отже, завдяки комплексному врегулюванню порядку звільнення від кримінальної відповідальності нормами кримінального та кримінального процесуального законодавства, цей правовий інститут вважається міжгалузевим.

Звільнення від кримінальної відповідальності виступає кримінально-правовою (матеріальною) підставою для закриття кримінального провадження. З іншого боку, закриття кримінального провадження є формою реалізації звільнення від кримінальної відповідальності. Отже, вказані категорії співвідносяться як форма і зміст (Кобернюк, 2014: 16).

Розглядаючи закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності як процесуальну форму реалізації міжгалузевого правового інституту, доцільно охарактеризувати дану форму як одну з особливих порядків кримінального провадження, регламентованих розділом VI главою 35 КПК України.

Порядок звільнення від кримінальної відповідальності відповідає положенням ч. 2 ст. 44 КК України (Кримінальний кодекс України, 2001), таким чином, підстави та види звільнення від кримінальної відповідальності визначає КК України, а КПК України обумовлює процедуру практичної реалізації положень міжгалузевого правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності з метою його ефективної діяльності.

Оскільки, як зазначалось вище, звільнення від кримінальної відповідальності тягне за собою закриття кримінального провадження, слід наголосити, що така форма закінчення досудового розслідування являє собою заключний етап досудового розслідування.

В той же час, процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності передбачений главою 24 КПК України.

Чіткі приписи статті 284 КПК України щодо закриття кримінального провадження прямо вказують, що при їх наявності на заключному етапі досудового розслідування слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі;
- 5) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 6) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- 7) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- 8) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;
- 9) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу;
- 10) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України;

11) існує не скасована постановою слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 цієї частини, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності;

12) після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, крім випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи;

13) слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Отже, для того, щоб прийняти рішення про закриття кримінального провадження (прийняття постанови, яку може бути оскаржено у порядку встановленому КПК України) слідчий, дізнавач, прокурор мають право пересвідчитися у наявності передбачених законом підстав, зокрема про наявність фактичних і юридичних обставин, які вказують на закриття кримінального провадження. Разом з тим, рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

Існують і випадки коли кримінальне провадження закривається судом, так частиною 2 статті 284 КПК України передбачено підстави закриття кримінального провадження судом:

- 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
- 2) не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі;
- 3) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;

4) досягненням податкового компромісу у справах про кримінальні правопорушення, передбачені статтею 212 Кримінального кодексу України, відповідно до «підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

При цьому, частиною 1 ст. 285 КПК України передбачено, що особа звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом України про кримінальну відповідальність. Дане визначення має загальний характер.

Слід зауважити, що приписи ст. 44 КК України не виділяють окремо правові підстави та порядок звільнення від кримінальної відповідальності в окремих фактах та подіях, передбачених виключно Загальною або Особливою частиною КК України, не відзначаються подібні ознаки й в КПК України.

В українському кримінальному законодавстві існує інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, врегульований в ст. 46 КК України, згідно якої особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Із диспозиції статті очевидно, умовами такого звільнення від кримінальної відповідальності по-перше визначається примирення, а по-друге відшкодування завданої потерпілому шкоди (збитків).

Вважаємо, що закриття кримінальної справи і звільнення від кримінальної відповідальності в порядку ст. 46 КК України і ст. 284 КПК України повинні допускатися у разі, коли друга умова, а саме завдані збитки або заподіяна шкода ще реально не усунені, за об'єктивними причинами, сторони кримінально-правового конфлікту вправі укласти угоду про примирення, в якій має бути погоджений порядок усунення такої шкоди(збитків), заподіяної суспільно небезпечним діянням.

Відтак, так зазначені позиції вимагають фактичного уточнення положень законодавства. Уявляється доцільним з метою удосконалення механізму реалізації правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, передбачити у правових нормах можливість відтермінування відшкодування спричиненої шкоди (завданих збитків) або усунення заподіяної шкоди на певний строк. Що, на нашу думку, лише більш детально розтлумачить зазначену процедуру і зробить її більш дієвою.

Слід згадати, що примирення обвинуваченого з потерпілим передбачає подвійний компроміс: перший компроміс – поступки суб'єкта сторони обвинувачення – потерпілого, що полягають у зверненні з заявою про відсутність претензій і бажання закриття кримінальної справи у відповідь на поступки суб'єкта сторони захисту (обвинуваченого, підсудного), змістом яких є відшкодування спричиненої шкоди (завданих збитків), а також вжиття інших необхідних заходів, спрямованих на примирення з потерпілим; другий компроміс – поступки другого суб'єкта сторони обвинувачення (слідчого, прокурора), що полягають у направленні справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності в обмін на поступки сторони захисту, що спрямовані на примирення з потерпілим.

Для перспективи розвитку компромісних процедур вирішення конфліктів у кримінальному судочинстві варто розглядати можливість виконання обов'язків сторони захисту третіми особами за правилами, передбаченими ЦК України.

Примирення у процедурному аспекті, тобто як сукупність послідовних дій, що вчиняють підозрюваний (обвинувачений) і потерпілий, розглядали різні вчені. Так, одні звертають увагу на те, що «примирення з потерпілим можливе в різних формах», що припускає здійснення різних за характером, але примирних за своєю спрямованістю дій (Рогатинська, 2008).

Проаналізувавши норми чинних КК України та КПК України, вбачається, що примирення винної особи з потерпілим здійснюється за трьома індивідуальними формами, які обумовлюють настання різних правових наслідків, а саме:

1) у випадках відмови потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (гл. 36 КПК України);

2) примирення винного з потерпілим (в межах звільнення від кримінальної відповідальності відповідно у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України);

3) укладення угоди про примирення: угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (за приписами гл. 35 КПК України).

До правових наслідків які настають у разі здійснення процедури примирення у кримінальному процесі належать такі:

1) Закриття кримінального провадження на підставі відмови потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України). Передбачено виключно до кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, яке може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень визначених у ст. 477 КПК України;

2) Закриття кримінального провадження (ч. 3 ст. 288 КПК України) та звільняє підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності у випадку встановлення підстав, передбачених ст. 46 КК

України. Особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона: 1) вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин; 2) вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин; 3) відшкодувала завдані збитки або усунула заподіяну шкоду; 4) примирилася з потерпілим;

3) Звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення (ч.2 ст. 75 КК України);

4) Застосування обставини, які пом'якшують покарання (ст. 471 КПК України, ст. 66 КК України).

Два крайні правові наслідки настають за умови укладення угоди в кримінальному провадженні (ст. 468 КПК України).

Принагідно зауважимо, що регламентовані КПК України угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) не мають відношення до врегульованого КК України звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, тобто і в цій частині КК України і КПК України між не мають спільної, чітко обумовленої взаємодії.

Звільнення ж від кримінальної відповідальності не є тотожним із укладенням угоди про примирення та має абсолютно інші правові наслідки.

У випадку звільнення від кримінальної відповідальності за примиренням особа звільняється від кримінальної відповідальності та кримінальне провадження закривається (ч. 3 ст. 288 КПК України), такий механізм для зазначеної особи визнається переважно сприятливіший, а ніж укладення угоди про примирення, оскільки останній варіант передбачає кульмінацією процесу ухвалення вироку судом (ст. ст. 468 – 476 КПК України).

Проаналізуємо наразі спільні та відмінні ознаки між вказаними правовими інститутами.

Кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК України) не можуть бути закриті з кількох процесуальних підстав, наприклад, на підставі відмови потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України) та водночас за обставинами (підставами та умовами) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), адже ці інституції різні за сутністю, поняттям та ознаками.

У кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством закриття кримінального провадження відбувається виключно за ініціативним зверненням потерпілого, його представника або законного представника. в якому скасовуються всі висунуті раніше звинувачення, в даному випадку непотрібно згоди підозрюваного чи обвинуваченого. Це є таким своєрідним одностороннім актом.

Разом з тим, при вирішенні питання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим ведучі позиції надаються винній особі, яка повинна відшкодувати завдані збитки або усунути заподіяну шкоду та примиритися з потерпілим.

Відповідно в різних інституціях примирення проявляється за різними формами, які мають відмінності й щодо можливості їх застосування, а саме, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України) передбачається лише за умови вчинення особою вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину. Угода про примирення відповідно до ст. 469, 471-476 КПК України може бути укладеною в кримінальних провадженнях за іншою кваліфікацією кримінального правопорушення (згідно з ст.12 КК України). Але в даному випадку закриття кримінального провадження не може здійснюватись на підставі укладення угоди про примирення, відбувається лише корегування покарання, як прояву форми кримінальної відповідальності.

Стосовно звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 283, 285, 286 КПК України) варто відзначити, що така форма застосовується за наявності необхідних підстав, при цьому, щодо кримінальних правопорушень, у яких провадження відбувається у формі приватного обвинувачення, передбачено загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, встановлені КК України.

Таким чином, відповідно до положень, передбачених ст. 44 КК України, звільнення від кримінальної відповідальності здійснюється виключно судом у випадках, передбачених КК України, а звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим належить до одного з видів загального звільнення, яке регламентується приписами ст. 46 КК України та є більш сприятливим для обвинуваченого ніж процесуальний порядок укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, тому що при затвердженні такої угоди судом ухвалюється вирок.

Список використаних джерел:

1. Кобернюк В.М. Закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2014. 247 с.
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікованій Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 року.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
4. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року №4651a17 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013. №№ 9-10.
6. Рогатинська Н.З. Предмет доказування у справах, що закриваються провадженням за не реабілітуючими підставами : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2008. 210 с.

Reference:

1. Koberniuk V.M. (2014). Zakryttia kryminalnoho provadzhennia zi zvilnenniam osoby vid kryminalnoi vidpovidalnosti [Closure of criminal proceedings with release of a person from criminal liability]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kharkiv. 247 p. [in Ukrainian].
2. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] 1950 roku, ratyfikovani Zakonom Ukrainy № 475/97-VR vid 17.07.1997 roku. [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141. [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2001, № 25-26, st.131. [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] vid 13 kvitnia 2012 roku №4651a17 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2013. №№ 9-10. [in Ukrainian].
6. Rohatynska N.Z. (2008). Predmet dokazuvannia u spravakh, shcho zakryvaiutsia provadzhenniam za nereabilituiuchymy pidstavamy [The subject of evidence in cases closed by proceedings on non-rehabilitative grounds]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. K. 210 p. [in Ukrainian].